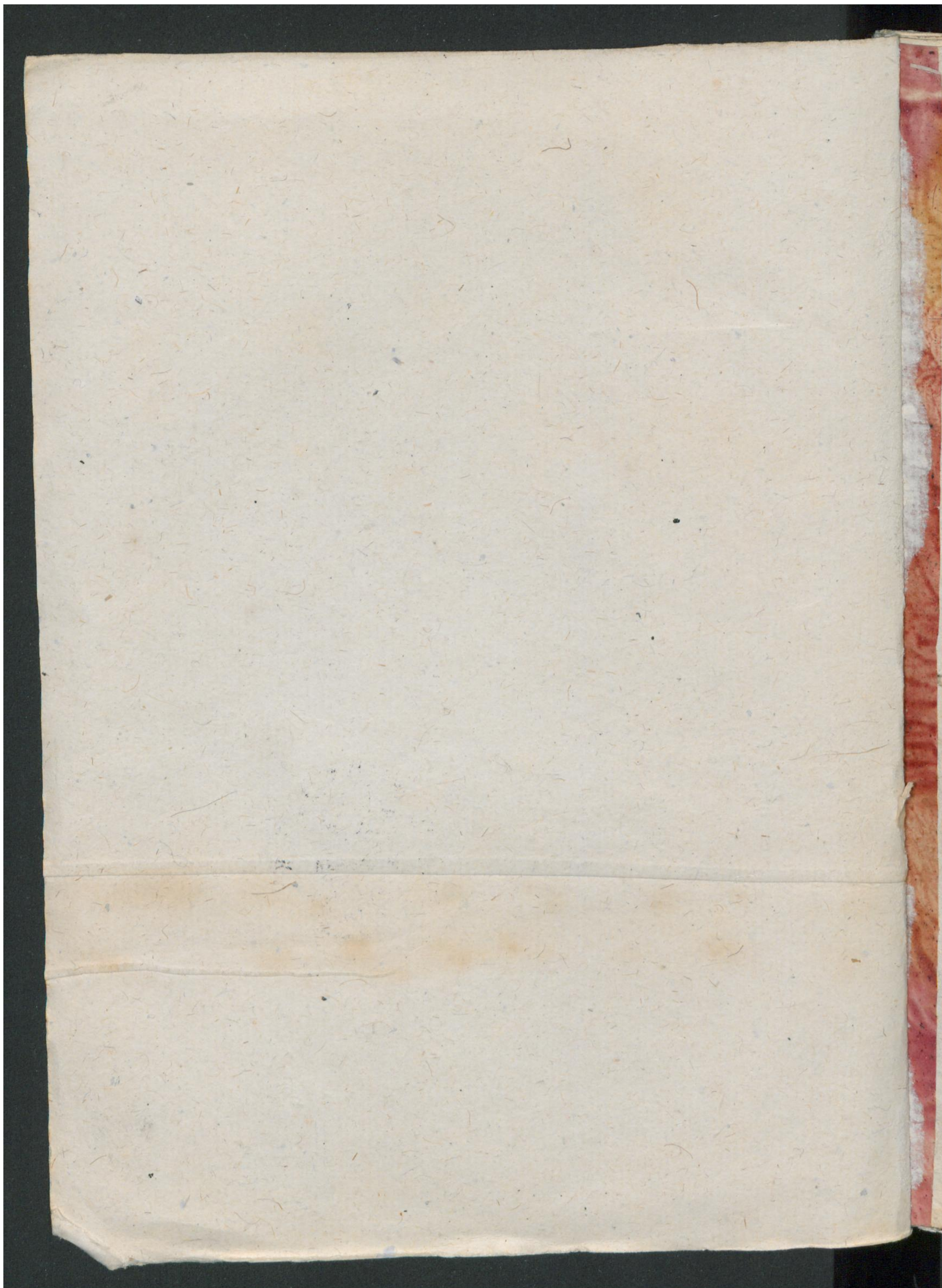

Remonstrantie
Aen mijn Heeren
de Staten slandts van Hollandt:

Ghepresenteert by eenighe Dienaren der ghereformeerde Kercke tot Delff.

In de welcke gheantwoort wordt op eenen brief van Dirck Cornhert aen de voorsz Staten/ghedruct voor een boecxké/ghenaemt/Proeue des Nederlandtschen Catechismi/ende wordt versocht dat hare E. den voorsz Wederspreker zijne beschüldingen teghen den Catechismum willen doen verantwoorden/ ende de Dienaers des Woorts daer op hooren.

Tot Delff,

By Aelbert Hendricxz. Ordinarijs Drucker der Staten slandts van Hollandt.

Anno M. D. LXXXIII.

Aen den Leser.

Goetvvillighe Leser, Hoevvel vvy niet voor hadden dese Remonstrantie in t'licht te gheuen, maer ghenoech achteden datse den H. H. Staten ghepresenteert vvas al in Martio laetstleden: Nochtans alsoo vvy saghen dat het boecxken Cornherts vast alomme vercocht ende ghelesen vvorde, tot gheen cleyn arghernisse van veelen: Soo hebben vvy niet connen laten deselue V. L. ghemeen te maecken door den druck, op dat V. L. vvat moghen hebben om teghen de valsche beschuldinghen, in den brief Cornherts vervatet, te stellen, vervvachtende tot dat zÿne argumenten teghẽ den Catechismum by de Dienaers der Kercke Christi mondelick in presentie der Ouerheyt vvederleydt vvorden, ghelÿck de voorsz H. H. Staten alreede hem de vveete hebben ghedaen dat hy hem ghereet soude houden, om vvanneer hy ontboden vvorde, rekenschap te gheuen van zÿne schriften die hy haeren E. ghedediceert heeft. Vaert vvel.

Aen mijne Edele Heeren de Staten ſlandts van Hollandt.

EDele / vermoghende / wijſe/ ghunſtighe Heeren : Ghesien hebbende een boecrken/ ſeer onlancks van D. V. Coꝛnhert in den dꝛuck ghegheuen / tot pꝛoeue ende beriſpinghe der leere des Nederlantſchē Catechiſmi/ twelcke hy hem niet ontſien heeft uwen E. te dediceren : zijn wy bedacht gheweeſt / niet alleen aen te wijſen hoe uwe E. op taller Chꝛiſtelickſte ende bequamelicſte hier inne ſouden mogen remedieren/ maer ooc int byſonder te antwooꝛden op zijnē bꝛief/ vooꝛ het vooꝛſz. boecrken ghestelt/ pꝛincipalick alſo hy hem daerinne ouer onſe perſoonen beclaecht: Op dat uwe E. ſoo wel onſe verantwooꝛdinghe / als den aert ende het vooꝛnemen des vooꝛſz. Coꝛnherts naerder vernomen hebbende/ de ſaecke te beter mogen behertighen / ende met ernſte doen wtvoeren.

Wy bemercken hoe de vooꝛſz. wederſpꝛeker / vꝛeeſende dat zijn menichfuldich ſchꝛijuen teghen de leere der ghereformeerden kercken/ eñ byſonder dit laetſte/ by uwe E. qualick ghenomen mocht werden / tſelue arbeyt inden ooghen derſeluen ſeer ſchoon ende pꝛijſſelijck te maecken/ aenghesien hy gheacht wil zijn niet anders te doē/ als de gene die brant ende alarm roepen, wanneer ſy in een ſtadt een vyer ſien op gaen/ ofte den vyant de wallen beclimmen/ die men niet behooꝛt te wandancken/ maer hooghelick te pꝛijſen: ghelijck het oock eens oprechten vꝛients werck is / het quade vꝛijmoedelick inden ghene / wiens welvaren hy ſoeckt / te beriſpen. Alſoo laet hy hem duncken/ dewijle (na zijn ſegghen) onſe kercken afghevveecken ſijn vande ſuyuere Apoſtoliſche leere, dat hy ſeer wel doet / de menſchen waerſchouwende/ om dooꝛ deſelue niet verleyt noch vergiftet/ noch dooꝛ den inval der vyandē inde kercke Chꝛiſti int verderf ghebꝛacht te wooꝛden : twelck de Papiſten t'onrecht gheweeret/ ende hare beriſpers Tijrannichlick miſhandelt hebben. Maer nadenmael men hem hadde mogen vooꝛwerpē/ dat dit de rechte wijſe niet is/ om de inbꝛekende dwalingen wt te weeren/ datmen terſtont met openbare ſtrijtſchꝛiften teghē een leere opentlick in een landt aenghenomen wtvaert / ende daermede aende Ouericheyt loopt/ aenghesien men eerſt de Leeraers ſelue behooꝛt aen te ſpꝛekē: ſo pꝛetendeert hy hem in deſen deele behooꝛlick ghequeten te hebben / want hy de hoofden (dit zijn zijne wooꝛden) vanden kercke tot Delff, daer af vermaent heeft in Auguſto Anno 79. ende hemſeluen aengheboden te bevvijſen,

dat haer Catechiſmus oock inne heeft menſchen leere. Welcke hoofden (ſeyt hy) in plaetſe van bereyt te ſijn om teghen yeghelick reden te gheuen van haer ghelooue, hebbẽ ſulcx ſpottelijck veracht, my ghedreycht met d'Ouerheydts macht, ende my meer ſchamperlijck dan Chriſtelijck tſelue afgheſlagen, ſo de onderteeckeninghen Arnoldi ende Donteclock noch by my vveſende mogen betuyghen &c. Beſluyt daeromme wel ende behoorlick van hem ghedaen te zijn / dat hy gheen ghehoor hebbende by den leeraren / de ſaecke niet alleen aen alle ghemeenen lantſaten, maer oock mede aen v mijn E. Heeren ſelue laet comen, bereyt zijnde / indien uvvẽ E. dit ſijn ſchrift niet vernoecht, om het oordeel vvat op te ſchuyuen in deſe allervvichtichſte ſaecke, hem breeder daer op teghen de voorſtanders deſes Catechiſmi te verclaren, teghen vvelcken Catechiſmum hy hem bekent partije te ſijn, ende teghẽ allen den ghenen dieſe voor oprecht vvillen verantvvoorden: op dat den Ghereformeerden gheẽ ghelooue meer en vverde ghegheuen tot verdruckinghe van alle andere Religien, maer dat ſy andere neuen haer lijden, ter tijdt de Heere ſelf daerinne ſal voorſien, &c.

Dits vaſt de ſomme van zijn Remonſtrantie eñ verſoeck. Waer op wy eerſt een cort eñ waerachtich verhael doen ſullen van al tgunt dat in deſer ſaecke tot noch toe tuſſchen den voorſz Cornhert eñ ons ghehandelt is / op dat uwe E. ſien moghen hoe onwaerachtich het zy / daer hy ons vã beſchuldicht / dat wy niet bereyt ſouden gheweeſt zijn redene te gheuen van onſen ghelooue. Het is dã alſo / dat als onſe methulper Thomas van Thielt gheſonden was om voor een tijdt te predicken tot Haerlem / int Jaer vijfthienhondert ende lxxvij. / de voorſz Cornhert aldaer gheſocht heeft met hem van eenige poincten der Religie te confereren / tot dien eynde hem doende ter handen ſtellen een ſeker cort gheſchrift by hem ghemaect / eñ onder anderen verclarende hem lanckmoedich / gheboochſaem / eñ leerghierichte willen laten vindẽ by den ſelue van Thielt / eñ alle andere / om vã tghene daer hy inne mochte dolen / onderrichtet te werden. Op dit Schrift (inhoudende ſekere argumenten teghen onſe leere vande ſichtbare Kercke Chriſti) is daer na by den voorſz vã Thielt een antwoorde gheſonden / met preſentatie / dat hy mitgaders zijne medediènaers hem mondelingh breeder van dien artijckel wilde onderrichten / als hy tot Delff by hem comẽ ſoude. Maer Cornhert heeft corts daer aen ſchriftelick wederomme int langhe ghereplicéert: Waer op wy begonnen hebbende een antwoorde te ſtellen / eer de ſelue ten eynde gebracht was / ſoo is hy tot Delff ghecomen / verſoeckende mondelick met ons te handelen,

delen. Hoewel wy nu verclaerden dat wy te vrede waren met hem te spreken/soo haest als onse begonnen antwoorde volepndicht/ eñ hem behandicht soude zijn / belouende hem oock als dan dach te beteeckenen : Soo hebbẽ wy nochtans gheerne bewillicht/ by soo verre het hem niet gheleghen ware te vertoeuen op onse schriftelicke antwoorde/terstont tijt te stellẽ/om in conferentie te treden. Twelck also gheschiedt is/ eñ op den 24. Februarij anno lxxviij. onder ons gheaccordeert zijnde/op hoedaniger wijse/ eñ van wat poincten wy handelẽ soudẽ/ is des anderen daechs/ ten bywesen vã ontrent tien oft twaelf personen ten beyden zijden/ de tsamensprekinge begonnẽ/ maer snamiddaechs op den selven dach door den Procureur generael verboden daerinne voort te gaen. Eer nu Cornhert vertrock / quam ons van hem een brief vol schamperheyts/ snorckinghen eñ calomnien/niet duysterlick te verstaẽ gheuende/ dat door ons ofte de onse tvoorsz verbodt ondersteken soude zijn : Twelck ons beweecht heeft terstondt met een Requeste (daer by voeghende den voorsz brief) aen uwe E. te versoecken om continuatie eñ volvoeringhe der aengevanghene tsamensprekinghe. Waer op by uwe E. een openbare disputatie aengestelt zijnde/om te gheschieden tot Leyden voor Commissarisen/ is de selue op den 14. Aprilis daer aen voor dẽ middach opentlick inde Academie begonnen/ende doch s'anderen daechs ten elf uren opghehouden. Wãt alsoo de Commissarisen niet wildẽ ghedooghẽ/ dat Cornhert teghen de Commissie haer van uwe E. ghegheuen/ooc mede teghen de conditien der disputatie by hem selfs te voren aenghenomen / de schriften ofte namen Caluini eñ Bese (als oock andere menschelicke schriften) tot deser saecke allegeren soude / maer gheboden hem alleen te handelen wt de H. Schriftuere/ ende ghelijcke wapenẽ met ons te ghebruycken : Soo beswaerde hy hem in sulcker maniere langher met ons te spreken (ghelijck hy alreede int beghinsel / so haest als hy zijnen mondt open dede/het beuel ons ten beyden zijden ghedaen te buyten gegaen hadde/ghebruyckende een proloorch / in twelcke hy quereleerde teghen onse persoonen) eñ is seer haestelick op den selfden middach van Leyden na Haerlem vertrockẽ / snamiddachs te vergheefs van ons verwacht zijnde/om met hem voort te gaẽ / als oock vanden ghenen die ghecomen waren om de handelinghe aen te hooren. Waer wt elck een lichtelick can oordeelen/ of van desen Wederspreker niet met recht ghesept mach werden/tghene hy hem niet en schaemt ons aen te segghẽ/dat hy niet bereydt is gheweest redene te gheuẽ van zijn ghelooue/ aenghesiẽ hy soo schandelick de plaetse gheruymt heeft / hoewel hem niemandt en iaechde. Daer na in Augusto anno lxxix. heeft hy aen ons eenen brief ghesondẽ / oorsaecke nemende wt de corte beschrijuinghe des onderscheyts tusschen de Politijcke eñ Kerckelicke be-

 dienin-

dieninghe / door beuel uwer E. ghemaect ende ouerghegheuen
byden Kerckendienaren vergadert inden Haghe: in welcken
brief na eenighe beſchimpingen eñ calomnien hy hem aenbiedt
te bewijſen / dat de leere in onſen Catechiſmo begrepẽ menſchen
leere is / eñ te wederlegghẽ tghene wy tot bewijs van onſe ſeyn-
dinghe ſouden weten voort te brenghen / daer by verclarende
dat hy niet meer voor Commiſſariſen (want van de ghene die
ouer de Leydtſche handelinghe gheweeſt waren hy hem groo-
telicx beclaecht) noch oock mondelick vvil handelen, maer
metter penne, op dat het oprechtelick ghedruct eñ van alle lee-
ſers gheoordeelt mocht werden. Nu ſeyt Cornhert hier / dat vvy
ſulcx ſpottelick veracht, hẽ met d'Ouerheyts macht gedreycht,
ende meer ſchamperlick dan Chriſtelick tſelue afgheſlagen heb-
ben. Maer wy ſegghen daer en teghen / ons ghedraghende tot
alle onpartijdighe Richters / dat hem doe niet anders gheant-
woort is / dan na verdienſte zijner goetdunckender verme-
tenheyt / die hy dien gantſchen brief door hadde laten blijcken.
Ende aengaende dat wy hem ghedreycht ſouden hebben met
d'Ouerheyts macht / ſal hem niet beuinden / maer wel ter con-
trarie / dat hy hem heeft willen behelpen met der Ouericheyt te-
ghens ons / ſegghende inden ſeluen brief aldus: Weygerdy uvve
ſaecken te verantvvoorden met de H. Schrift, ick ſalt moeten
claghen d'Ouerheyt &c. Voorts ſoo vele zijn preſentatie be-
langht / wy bekennen die afgheſlaghen te hebbẽ / maer niet ſon-
der wichtighe oorſaecken / die wy uwen E. eñ allen verſtandi-
ghen midts deſen te bedenckẽ gheuen. Want behaluẽ dat tghe-
ne hy ons te voren leyde / gheheel onredelick was / om met mal-
canderen in een ſchriftelicke handelinghe te treden / daer hy die
ſchoone ghelegentheyt van ſelfs verloopen hadde / die hem by
der Ouerheyt ghegunt was / om mondelick voor de gantſche
werldt onſe leere te mogen beuechten: Soo en ſaghen wy oock /
alſoo handelende / gheen eynde / want het ſchier vã noode ſoude
gheweeſt zijn / om ſulcx aen te gaen / dat wy ons vande wercken
onſes Kerckendienſts ontſlaghen / eñ tot wederlegghinge zijner
oneyndelicker ſchriftẽ gheheel verledicht hadden. Dat deſe on-
ſe perſuaſie niet ijdel gheweeſt is / heeft de beuindinghe daer na
ghenoechſaem mede ghebracht. Want alſoo eenige / die in ſom-
mighe poincten verſtrict waren / eñ gheacht wilden zijn na de
waerheyt te ſtaen / aen ons verſochten dat wy tot haer onder-
wijſinghe met Cornhert wildẽ handelen / eñ wy de ſelue afſloe-
ghen: welverſtaende nochtãs dat ons wel te wille was met ye-
mandt anders die ſy ons mochten voortbrenghen / in haer pre-
ſentie te ſprekẽ / ja bereyt zijnde op de argumentẽ / die ſy tot be-
wijs van hare opinien wiſten voor te ſtellẽ / ſchriftelick tot ghe-
meene nutticheyt te antwoordẽ / ten eynde dat onſe voorſz wey-
gheringhe

gheringhe niet ghedupdet ſoude werden/ als of wp gheen raedt wiſten tot verantwoordinghe onſer leere: Soo hebben wp tot haerlupder begheerte een ſeker debat eñ handel teghen onſe leere vande Erffonde/ welck ſp ons leueren ſouden/ aenghenomen te wederlegghen/ eñ voorts met onſe handtteeckeninge belooft/ dat ſtuck der leere afghehandelt zijnde/ te comen tot dandere/ daer inne ſp ongheruſt waren. Als wp nu diẽ volgende/ tvoorſz debat teghen de Erffonde beantwoort hadden met een ſchrift lanck zijnde xxiiij. bladen/ ſoo heeftmẽ ons daer op een replijcke in de handt ghaeſteken/ ſeuenmael grooter dan onſe antwoorde was/ van welcke replijcke claer ghenoech bleeck dat Cornhert de autheur was/ met denwelcke men ons aldus weder int ſpel heeft willen brenghen/ hoe wel hp zijn naem niet en ſpeldet: ende ſchrijft dat groote boeck voleyndet te hebben binnen den tijdt van ſes vveken, ende dat noch (dit zijn zijne woorden) in groote onledicheden. Noch iſt gheſchiedt dat ons goet dochte eenen ſekeren brief/ ſonder naem des autheurs wtghegheuen teghen de ſupuere leere vande Kercke Godts/ te beantwoorden/ eñ ter oorſaecke van dien eenighe poincten/ met tſelue ghemeenſchap hebbende/ te verhandelen eñ tſamen int licht te gheuen. Daer op is terſtont ghecomen een ghedructe antwoorde Cornherts/ die hem den voorſz brief aentrock/ welcke antwoorde hp inde voorrede ſchrijft binnẽ den tijdt van veerthien daghẽ ghemaect te hebben/ hoewelſe thien quaternen lanck is/ ende dat noch (alſoo lupden zijne woorden) onder een reyſe tot Hoorn, oock verſcheyden groote huyſſelicke onledicheden. Wt deſe oueruloedichept Cornherts int veruullen van ſo veel papiers/ is licht af te nemen/ dat wp nimmermeer epnde hebben ſoudẽ/ wanneer wp ons verbonden alle zijn dinghẽ te beantwoorden/ die hp ons mocht toeſepndẽ: waeromme wp onſe vrijhept hierinne begheerden te houden. Daer nae was ons oock niet onbekent/ niet alleẽ hoe bitter ende bulderich zijne penne was: maer inſonderhept dat hp niet rechtſinnichlick wt der Schriftuere en handelt/ maer arbepdt meeſt Caluinum/ Beſam ende andere autheuren ſoo teghen ons/ als teghen haerſeluen ſtrijdich te maken/ ſeer ontrouwelick miſdupdende ende ſtommelende hare ſchriften/ voorts maeckende zijne argumenten teghen ons wt ons ſelfs ſegghen/ twelcke hp dickwils of niet verſtaet/ of niet verſtaen en wil: door welcke dinghen wp niet anders dan in een onepndelick proces ghetrocken ſouden werden.

Hier wt laten wp nu uwe E. ſelf oordeelen/ met wat reden deſe menſche ons beclaghen mach/ dat wp ons gheloof ende leere niet ſouden hebben dorven verantwoorden/ ende wat gheloof hp behoort te hebben inde reſte/ na dien hp hierinne beuonden wordt ſoo onwaerachtich te zijn. Voorwaer/

waer/ghelijck wy hem toestaen/ dat de Leeraers in hare ampt bestelt zijn, om vvackerlick teghen de ketteren te strijden, eñ niet om vveeldelick te rusten in vvellusticheden des buycks, die in desen moeyelickẽ state niet en zijn te halen: Alsoo sal oock gheen verstandighe segghen/ datse ghestelt zijn om na den appetijt der Wedersprekeren der waerheyt/ altijdts bereydt te staẽ/ soo wat sy int papier cladden/ met wtghegheuen boeckẽ te wederlegghen/ of altijdts in nieuwe disputatien met haer te tre-
1 Tim.6.5. den: Want de Gheest Gods ghebiedt hen te wijcken vanden ghenen die opgheblasen zijnde eñ onwetende/ wtsinnich zijn in
Tit.3.10. questien/ etc. Eñ eenen ketterschẽ mensche na de eerste eñ tweede vermaninghe te vermijden: niet willende dat de Dienaers
1.cor.11.16 ofte de Ghemeenten Gods de ghewoonte van kijuen hebben sullen. Want datmen hier soude willen teghen werpen/ dat wy hem noch niet van ketterije ouerwonnẽ/ noch onse leere ten vollen verantwoort hebben: Daer op is de antwoorde/ dat tselue aen ons niet en heeft ontbroken/ als wy hem het hooft te Leyden gheboden hebben/ ghelijck wy bouẽ dien oock inden voorsz brief/ nae weygheringhe van zijn presentatie/ beloeft hebben tot stichtinghe der Ghemeynte/ zijne argumenten/ die wy alreede wisten eñ noch mochten comen te weten/ te wederleggen/ twelcke alreede eensdeels begonnen is te doen/ als aen eenighe wtghegheuen boecxkens/ eñ aenden handel vande Erffsonde te sien is/ in welck voornemen wy dencken (soo vele onsen dienst lijden mach) te volherden/ ten ware dat uwe E. de saecke byder handt nemende/ met eenighe voeghelicke eñ bequame middelen self een eynde daer van maecten/ ghelijck wy hopen datse ter occasie van dit boecxken doen sullen. Wat hebben wy dan anders ghedaen/ dan ons ghewey ghert te verbinden alle zijn gheraes te beantwoorden/ dat hy mochte wtslaen? Eñ of wy soo dwaes gheweest waren dat wijt aengenomen haddẽ/ waer soude men ten laetsten met alle de boecken ghebleuen zijn/ of wie soudese ghelesen hebben? Men siet dat den volcke de moeyte nau en lustet/ om een handelincxken van vijf oft zes quaternen te lesen: veel min lust soudense dan hebben tot soodanighe langhe schriften. Eñ offse de moeyte ghetroost waren/ wat profijt soudense daer van sonderlingh hebben/ dan datse de Sophisterien/ partijdicheyt eñ roemghierichеyt Cornherts soudẽ leeren kennen/ twelck vanden verstandighẽ wt zijne schriften oock sonder onse antwoorde vernomen can werden?

Wy bekennen wel gheerne dat van oudts groue dwalingen inde Christelicke Kercke inghebroken zijn/ eñ dat niet min hooghelick te prijsen is den ijuer eñ ghetrouwicheyt der gheneẽ/ diese bestraft eñ ghesocht hebben wech te nemen/ als de wtsinnicheyt der ghenen die teghen haer vermaners zijn opghestaen/ is te versoepen. Euen gheerne belijden wy oock/ dat inde Ghereformeerde

formeerde Kercke/soo wel valsche leere can in cruypen/alsse inde oude Kercke in ghecropen is / ende staet ouer sulcx nu so wel als eertijdts op de leere te letten / inde welcke soo yemandt onsuyuerheyt beuint/ hy onuerbeurt deselue mach en behoort aen te wijsen: Maer wy doruen voor uwe E. wel betuyghen door Godts ghenade noch niet beuonden te hebben/dat dese Wederspreker soude hebben bewesen inde leere onser Kercke valschept ofte loghen te zijne: Wy laten ons oock duncken uwen E. nu eensdeels wt tvoorsz verhael te blijcke/ dat hy de gepretendeerde valschept niet op soo Christelicke en behoorlicke wijse aenwijst / als hy wil schijnen te doen. Hy wil gheacht zijn ghelijck te wesen den ghenen die brandt of alarm roepe/ wanneer sy een stadt in perijckel sien: maer daer is wel somtijdts een valsch brandt of alarm roepen/ waer door de mensche sonder oorsaecke op de been gheholpen zijnde / een schadelicke commotie ontstaet voor het ghemeene beste. Tis uwen E. niet onbekent / dat de vianden der ghemeene saecke (die met een zijn viande vande ghereformeerde Religie) gheerne saghen/dat de oeffeuinghe harer valscher Catholijcker dwalinghen weder int landt inghevoert wordde / immers beneffens d'Exercitie vande voorsz Religie / waer door de wech ghebaent mocht werden om wijder te comen. Om daer toe te gheraecken/dunckt haer seer voordelick te zijne/dat de voorsz Religie opt allerleelickste afgeschildert en in een persuasie ofte achterdencken van valschept byde Werldt ghebracht werde. Daeromme ghelijck sy haer niet ontsien tot het versoeck vande oeffeninge harer Afgoderije selfs die te ghebruycken / diet nochtans met hare Afgoderije niet en houden/ maer dies niet min der Religie hier opetlick gheoeffent vyandt zijn/ (als uwe E. wel bekent is:) Also gheuen wy uwe E. te bedencken of den voorsz Catholijcken hier inne niet eene grooten dienst ghedaen werdt / datme de voorgemelde Religie met ghedruckte boecrkes als een valsche secte beuechtet. Tis wel waer dat dese wederspreker hier wel voor gheeft / dat hy int bestrijden des Catechismi daer mede op siet/ dat de tedere verstanden der ionckheyt niet verghiftet souden vverden : maer alsment recht byden lichte besiet/so beuindt me zijn ooghe elders te zijn/ en dat hem aende leere soo vele niet gheleghen en is. Want indient hem daer lettede/ soo soude hy niet so weynich wercx daer van maecken/dat der menschen verstanden door de Papistische leere en andere secterijen verghiftet worden. Hy schrijft oock in een boecxken onlancx van hem wtghegheuen/ dat hy stille soude ghereten hebben met schrijuen, ten ware dat hy ghemerct hadde/ dat wy niet stille vvaren om na een nieu Pausdom ende dwangh inde conscientie te staen: Soo ist hem dan om wat anders te doen/dat namelick elcke secte de vrije oeffeninghe harer Oochwater.

Religie mocht hebben / gelijck hy claerlijck te kennen gheeft int eynde deses briefs / zijn intentie te zijn / Dat den Ministeren gheen gheloof meer en vverde ghegheuen tot verdruckinghe van alle andere Religien, maer dat sy andere neuens haer lijden, tot dat de Heere self daerinne sal voorsien door sijne Enghelen. Waer wt oock ghenoechsaem blijct zijn meyninge te wesen/ dat allen dien het ghelieft / openbare exercitie ghegunt behoort te werden / aenghesien het na zijn verstant een dwangh inde conscientie zijn soude/yemandt te willen constringerẽ int openbaer zijn Religie niet te oeffenen / eñ also zijn licht onder de mudde te stolpen. Anders ware zijn raedt wel/dat de Ouerichept alle exercitie van leere eñ Sacramenten den eenen soo wel als den anderen verbieden soude / ghelijck hy niet langh gheleden inden druck ghegheuen heeft/dat dit het rechte middel ware tot minderinghe der secten eñ partijschappen: Datmen aende hooghe Quericheyt ootmoedelick soude versoeckẽ, dat haer vvilde gelieuen by een maniere van een nieu Interim (eñ dit ter tijdt toe dat eendrachtelick besloten sal sijn, vvat leere men sal volghen) te verbieden allen Predicanten op den predickstoel den volcke yet anders te predicken, voor te lesen ofte segghen, dan den claren text der H. Schriftuere, sonder een syllabe toe ofte af te doen. Daer by (sept hy) mochte den volcke op een gheltstraffe ghéboden vverden, alle haer boecken vande Schriftuere handelende, eñ selfs gheen loutere Schriftuere vvesende, te brenghen in handen vande Ouerheyt met Inuentario, daer af men elck dubbelt met recepisse gheuen, ende deselue boecken tot elcx nut bevvaren soude, omme die namaels elck haer meester vveder te gheuen, ofte anders daer mede te doen, soo byde Ouerheyt nuttelicxt te sijn besloten soude vverden. In welcken raedt dese Wederspreker (die uwen E. de Salomonische wijshept toewenscht om de rechte moeder te kennen) seer aerdich schijnt wt te drucken den aert vã die quade vrouwe eñ onrechte moeder/ de welc-
1.reg. 3.26. ke bydẽ Rechter Salomon aenhielt/dat tot een middel vã haerlupder partijschap eñ gheschil het leuendige kindekẽ noch haer noch hare partije toegewesen/ maer aen tweẽ gehouwẽ elck een stuck gegeuen soude werdẽ: Hierentusschẽ hemseluẽ leelick verghetende/als hy (die den dwangh in Religions- saecken so doot vyandt is) selfs dOuerichept tot den dwangh radet: eñ daer hy in desen brief wil/datmen sal toeuen/ tot dat de Heere self daerinne sal voorsien door sijne Enghelen met ghevvisse vvtwijdinghe vant oncruyt, in dit zijn middel de Ouerhept raedt te voorsien inde minderinghe der secten/ eñ de menschen wil wijsmaecken

ken dat eenmael byde gheleerden de loghen door de vvaerheyt vvtgheroedet, ende eendrachtelick beſloren ſal werden wat leere men volghen ſal: Op dat wy ſwijghen van veele andere ongheſchicktheden eñ zijns ſelfs verwerringhen/ by ons inde wtghegheuen wederlegghinghen zijns nieuwen Interims claerlick aenghewesen. De ſomme is deſe: Dat het hem opt allerhoochſte verdriet/ dat uwe E. de openbare oeffeninghe van alleen de ghereformeerde Religie toelaten ende handthouden in deſen lande: rechts of uwe E. met zijne Excellentie die reſolutie lichtueerdelick opt ſtuck der Religie/ oock met eedtplichtinghe ghenomen hadden/ ſonder twijfel lettende niet alleen op d'eere Godts (welck het principaelſte is) maer oock opt ghemeene welvaren des landts/ ende op de veplicheyt der ingheſetenẽ deſseluen. Soo vele ons angaet: ghelijck wy/ mitgaders alle andere/ beijdeniſſe doende vande ghereformeerde Religie/ ſchuldich ſouden zijn de patientie te nemen/ ja noch den Heere voor zijn weldaedt hooghelick te dancken indien ons onder onchriſtelicke Overicheden maer een cleyn plaetſken neſſens d'openbare exercitie van een valſche Religie ghegunt ware (want wy te vreden moeſten zijn oock tot dier tijdt als wy niet dan met groote perijckelen ons leuens d'Afgoderije mochten verlaten/ ende den Heere alleen by onſſeluen moeſten dienen.) Alſoo hebben wy nu meer oorſaecks den heylighen Naem des Heeren te prijſen/ als wy ſien dat door d'Overicheyt van Godt gheſtelt/ ende in zijner kenniſſe verlichtet/ der reyne Religie alleen de plaetſe openbaerlick inghegheuen is/ dewijle aldus den Rijcke Jeſu Chriſti meerder aenwas gheſchieden can/ ende de gramſchap des Heeren door d'openbare licentie van het drijuen der valſche leeringhen ende Afgoderije niet outſteken werdt. Maer ten is gheẽ wonder dat de Wederſpreker de openbare oeffeninghe vande ghereformeerde Religie alleẽ/ niet verdraghẽ mach: want hy oock niet mach lijden datter eenighe middelen tot beſcherminghe ende voorſtandt vande ſelue ghebruyckt werden. Daeromme miſhaecht hem ſoo ſeer de gheconcipieerde ordonnantie van het ghebruyck des Nederlantſchẽ Catechiſmi alleen inden ghemeenen Scholen: daer het doch gheheel onbehoorlick weſen ſoude dat op de gaigen vande ſteden ende ghemeenten een ander leere ghelcert ſoude werden inde Schole/ dan opentlick aenghenomen is inder Kercke. Voorts ſchrijft hy hier/ dat hy der Predicantẽ doen ſiet ſtrecken om alleen in ghelooouens ſaken ouer alle andere te ghebieden, eñ ſich ſelfs Heerẽ te maken ouer elck mãs geloof. Dat hen miſhaecht de vrijheyt, dat elc man ſoude mogen geloouẽ dat hem gelieft. Waer wt hy beſluyt, dat het daer henẽ wil, dat ſo ons voornemẽ voortgaet, niemãt yet anders

sal moghen ghelooven dan dese nieuwe Heeren des gheloofs ghelieft. Met welcken woorden hy seer bitterlick scheldet op de ghetrouwicheyt der vromen Dienaren / die haer naersticheyt doen dat het Rijck Christi eenen gheluckighen aenwas mach hebben / waer toe sy niet connen comen / sonder haer te stellen teghen het regiment des Satans / ẽn te weeren de ghene die de arme sielen afleyden vandẽ rechtẽ wech des leuens. Hier toe hebben zy ten eerstẽ acht dat de ghene die professie der Religie ghedaen hebben / in ghesondtheyt des gheloofs volherden en toenemen moghen: Eñ aenghesiẽ soo wel de ketteryjen / als d'uyterlicke groue sonden der tweede Tafel / wercken des vleyschs zijn / die den mensche sluytẽ wt het Hemelrijck: soo stellen sy den ghe-
Gala.6.20. nen die tot ketterije afwijcken het oordeel Godts voor / ende na verscheyden lieffelicke vermaninghen eñ dreyghinghen te vergheefs aen yemandt ghedaen (indiẽ hy niet aflaet de waerheyt te wederspreken) verclaert hem de Christelicke Ghemeente van haer ghemeenschap wtghesloten / eñ wt het Rijck Christi in des Satans tyrannije veruallen te zijn / gelijck wy lesen dat de Apo-
1.tim.1.20. stolische Kercke ghedaẽ heeft. Voorts soo waerschuwẽ de Dienaers int ghemeen alle menschen / haer te wachten voor valsche leere / vermanende de ghene die door valsche leeringhẽ verstrict zijn / haer te begheuen tot de suyuere waerheyt / dewijle sy Godt in sulcke dwalinghen stekende niet behaghẽ connen. Die sy het volck sien veruoeren / wederstaen sy / eñ belettense met alle behoorlicke middelen / want sy anders vallen souden inde gram-
Apoc.2.20. schap des Soons Godts / die de Dienaers der Kerckẽ bestraft de welcke zijn knechtẽ vande valsche Leeraers laten verleyden. Wy gheuen uwen E. te bedenckẽ of de Dienaers des Woordts sulcx doende / haer seluen Heeren vvillen maken ouer elck mans gheloof. Die mach ghesept wordẽ te willen heersschen ouer het gheloof der menschen / die hemseluen de authoriteyt eñ het recht toeschrijft / om alles in Religie saecken te doen / eñ de menschelicke conscientien te binden eñ te ontbinden / na zijn eygen goetduncken / ghelijck vanden Paus ghedaen wort. Maer sulcx en wordt by ons niet gheuonden / aengesien wy als Dienaers vermanen eñ bidden / ende niet ghebieden: als Leeraers de menschen onderwijsen wat sy schuldich zijn te ghelooven of niet te ghelooven na t'inhout des beschreuen woordts Godts / eñ niet na ons gostduncken: als regeerders eñ dispensiers Godts ontsluyten eñ toesluyten / binden eñ ontbinden / volghende de commissie ons vandẽ Heere achterghelaten / eñ niet wt eyghen gunste ende wrake. Dats verre van Heeren des gheloofs te zijn. Voorts / belanghende dat de Dienaers te kennen souden ghegheuen hebben, dat henluyden mishaecht de vrijheyt, dat elck soude moghen ghelooven vvat hem ghelieft: Daerop bekennen

nen wy gheerne ons ghevoelen noch te zijn / dat niet toeghelaten behoort te werden te spreken eñ te leeren wat elck een ghelieft. Want aengaende tgheloof ende ghevoelen des gemoedts / dat can gheen mensche eenen anderen noch gheven noch hinderen ofte weeren / ja niemandt cant oock wetē / dan voor soo vele alst hem wterlick openbaert door de bekentenisse / leeringe ofte andere wercken. Ghelijckerwijs nu het valsche ghevoelen des ghemoedts den Heere mishaecht / eñ de Leeraers schuldich zijn de menschen neerstelick daer van te vermanen / op dat hem niemandt tot zijn verderffenisse laet duncken / dat hy ghevoelen eñ ghelooven mach wat hem ghelieft: Alsoo mishaecht den Heere principalick datmē die quade opinien teghē andere openbaert / eñ meest datmē deselve voorstaet / stropt eñ de menschē daer toe soect te trecken: want sulcx niet anders dan een openbare onteeringhe zijns Naems / verwoeringe der eenvoudighē herten / eñ een schadelicke tweedracht eñ argherniſſe medebrenghen can. Ro.16.17.
Dit laetste vrijmoedelick te moghen doē / houden wy niet voor vryheyt / maer voor een verderffelicke licentie / eñ ghevoelē dat soo wel de Overheden in haren dienste / als de Dienaers des Woordts inden hare / tselve schuldich zijn met alle voeghelicke eñ Christelicke middelen te belettē / alsoo namelick / dat den wedersprekeren ghenoechsaem ghehoort eñ met den Woorde des Heeren overwonnē zijnde / bevolen werde haer stille te houden / eñ soo sy de suyvere Religie niet connen toe stemmen / immers andere menschen in vrede laten / dien Godt de ghenade ghedaen heeft om de weghen der waerheyt te bekennen. Dit is de rechte middel om den oprechten Godtsdienst in goeden welstandt te houden / tot het welcke de Overicheden als Wethouders Godts ende Vassalen des Heeren Christi verbonden zijn: waerteghen het gheen wonder is datse haer soo hart stellen / die inder daedt niet anders dan de verstooringhe der Religie soecken / hoewelse inden schijne na de waerheyt ende vryheyt der conscientie gheacht willen zijn te staen. Want uwe E. moghen selfs oordeelen / wt wat grondt het coemt dat dese Wedersprecker in sulcke wijse teghen de ghereformeerde Religie schrijft / datter nau een bladt en is / daer niet d'eene bitterheyt ende schamperheyt oft d'andere in bevonden werdt: daer hy schrijft dat hy grooter ghebreken siet (soo veel de leere aengaet) in onsen Religie als inde Dooperſche, ja inde Roomſche ſelue. Item / dat wy een landtverderffelicke opinie in onſen boeſem voeden, te weten / een dwangh der conſcientiē, een nieuwe tyrannie, een Geneefſche Inquiſitie, niet een hayr beter als de Spaenſche vveſende: Item / Datter meer ſijn die hem lief hebben dan ons lief is, vvant ſy opentlick ſien dat hy tot ſijns ſelfs coſtē ende perijckele ſijn gantſch leuen beſteedt tot haerluyder ende des landts

Ooch wat. Fol.13.

In een seker schrift.

Ooch wat. Fol.17.

 vvel-

vveluaren int voorſtaen, ende daer teghen dat vvyluyden tot des
landts coſten, ende tot onſen nut, ende tot aller vromen pericule
naerſtich ſijn int verdrijuen van die lieue vrijheyt, &c. Waer toe
dient dit anders (ende meer andere dinghen die ouer al in meeſt
zijne boecxkens te vinden zijn) dan om het volck teghẽ ons/ als
of wy ionghe woluen eñ aencomende tyrannen waren / te inci-
teren/ eñ byden ſeluen hatelick te maken / als die het landt ſou-
den helpen op eten/ eñ eensdeels oorſaecke zijn vande groote on-
draghelicke exactien / die van ſommighen tot aenſtiftinghe ha-
rer ſchadelicker nieuwicheden ſoo ſeer werden wtghemeten?
Waer toe dient het dat deſe Wederſprekér t'voorleden jaer een
zijner boecxkens vol laſteringhẽ ende calomnien teghen de ghe-
Het boecx- gereformeerde Religie in druck wtgheuende / tſelue ghededicéert
ken genaẽt heeft Allen Godtvreeſenden, onpartijdighen ende rechtverſtan-
Synodus. dighen Miniſteren der Ghereformeerde Religie (die hy elders
Oochwat. noẽt Ghedeformeert) inden Nederlanden: anders dan om twee-
dracht eñ ſcheuringhe inder Kercke aen te richten/ ende de Die-
naers op te hitſen die wt weerſien inde Kerckelicke Cenſueren
teghen hare ongheregheltheden ghebruyckt / de Synoden ver-
achtẽ / ende hare ghetrouwe mede Dienaers wel opentlick van
tyrannie eñ dwangh inde conſcientie dorren beſchuldighen: om
alſoo de ſelue aen zijn zijde crijghende/ ons met ons eygen volck
te moghen beſtrijden? Wat is oock d'oorſaecke/ waeromme hy
voor hebbende den Catechiſmum te bevechtẽ / beghint vanden
artijckel der Heylichmakinghe eñ der ghehoorſaẽheyt der Wet
Godts / die hy teghen den Catechiſmum ſuſtineert perfectelick
van een gheloouich menſche in dit leuen onderhouden te connen
werden / daer hy doch wel andere artijckelen noch heeft te be-
ſtrijden / anders dan om eenighe daer door te meer tot hem te
trecken/ eñ de Kercke in roere te ſtellen? Tis oock eenen yeghe-
licke ghenoechſaem bekent wt wat oorſake hy eerſt teghen Jo-
hannem Caluinum eenen doodelicken haet ghenomen heeft /
door dewelcke zijne ooghen alſo met partijdicheyt verduyſtert
ja verblindt zijn/ dat hy in de ſchriften deſſeluen autheurs ſchier
gheen waerheyt can ſien/ of hy moetſe teghen zijn eygen ſchrif-
ten miſduyden/ om hem teghen hemſeluẽ ſtrijdich te maecken.
Doch het is verre van daer/ Edele ende vermoghende Hee-
ren/ dat wy dit verhalen ſoudẽ/ om den Wederſpreker/ als alle
voordere antwoorde onwaerdich zijnde/ gheheel af te doẽ ſlaen/
rechts of wy onſe leere miſtrouwende niet dan wtvluchtẽ ſoch-
ten/ eñ de verantwoordinghe van dien niet dorfden aennemen:
Maer ter contrarie is onſe ernſtighe begheerte ende verſoeck /
dat uwe E. metten aller eerſten ordre daer op ſtellen willen/ dat
hy metten ghenen die hem ſullẽ willen helpen teghẽ d'onſe ghe-
hoort mach wordẽ. Want de Dienaers des Woorts zijn (Godt
lof)

ſof) dſe niet / welcke de noodighe ende nutte beriſpinghen niet ſouden moghē lijden / noch de onderſoeckinghe harer leere verdraghē (want goede alop den proefſteē niet en vreeſt.) Sy ſoecken oock niet minders dan teghen recht int hare voorgheſtaen te weſen : Maer zijn wel te vrede / indien ſy beuonden werden ſelfs gheloopen Dienaers te zijn/ haer dienſten te verlaten : ſoo oock beuondē werdt haer Religie valſch eñ verdoerich te zijn / niet alleen andere Religien neffens haer te lijden / maer ſelfs te ghedooghen datſe (ghelijck recht is) verboden werde. Maer wy betrouwen de ghenade des Heeren toe / dat by allen vromen eñ onpartijdighen blijcken ſal / dat niet inden Catechiſmo maer inden ooghen deſes Wederſprekers leelicke vlecken eñ onſuyverhedē zijn: dat niet de ghereformeerde Kercke/ maer deſe dieſe aenvechtet/ vande Apoſtoliſche leere afgheweken is / of veel meer in deſelue noyt recht gheſtaen heeft/ de oude ketterijen Pelagij ende Celeſtij by de Kercke Chriſti wt des Heeren Woordt ghecondemneert/ weder aen den dach helpt brenghē : Dat oock niet onſe ſeyndinghe/ maer zijn beriſpinghe onwettelick / onbehoorlick eñ ongoddelick is : Cortelick/ dat niet ons / maer hem gheen gheloof meer van yemandt behoort ghegheuē te werden tot verſtoringhe der Kercke Chriſti / ende verduyſteringhe der waerheyt. De Heere wille uwe E. meer ende meer verleenē den gheeſt zijner vreeſe ende eens Goddelicken yuers / om de ware Kercke Chriſti/ ende dat Hemelſche Jeruſalem (zijnde onſer aller rechte moeder) voor te ſtaen/ tot Gods eere/ ſalicheyt veeler zielen ende welvaren des Landts/ Amen.

Vwer E. onderdanighe Dienaers

Arnoldus Cornelij.
Reginaldus Donteclock.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK